

## ספר יחזקאל פרק ל"ז (פסוקים א-יד)

### מערך שיעור - מתאים לתכנית הלימודים – שאלון 3381

#### חזון העצמות היבשות

חזון העצמות היבשות מדבר על כך שהקב"ה שולח את יחזקאל למקום שבו יש הרבה מאוד עצמות אדם, גיא הריגה, והוא מורה לו להתנבא על העצמות, ומראה אל מול עיניו של יחזקאל תחיית המתים. העצמות הללו החיות הן ביטוי לתחייתו של עם ישראל.

בדברי חז"ל (וכן מובא ברד"ק) מובאים שני הסברים לנבואה:

א) דברי הנביא - פשוטם כלשונם, וכוונתו לתחיית המתים באחרית הימים.  
ב) הנביא מציג את דבריו באמצעות משל: העצמות היבשות מסמלות את עם ישראל, הקבר מסמל את גלות העם, והשיבה למולדת משולה לתחיית העצמות אותה מזכיר יחזקאל בחזונו.

הגמרא במסכת סנהדרין מביאה דיון אודות המראה הזה, האם הוא מראה אמיתי או שהוא משל בלבד לתחיית המתים:

#### תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צב עמוד ב:

תניא, רבי אליעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו. מה שירה אמרו? ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים. רבי יהושע אומר: שירה זו אמרו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. רבי יהודה אומר: אמת משל היה. אמר לו רבי נחמיה: אם אמת - למה משל, ואם משל - למה אמת? אלא: באמת משל היה. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם.

יש כאן דעות שונות בנוגע לחזון שראה יחזקאל:

מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
חינוך חרדי

א) ר' יהודה אומר: משל היה - יחזקאל ראה את החזון הזה במראה נבואה ולא במראה ממשי שהיה במציאות.

ב) החזון הזה היה במציאות.

וכאן יש שתי דעות:

1) ר' אלעזר ורבי יהושוע שאומרים שהם עמדו על רגליהם וחזרו ומתו אחרי שאמרו שירה.

2) ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ורבי יהודה בן בתירא אומרים שהם חיו ועלו לארץ, ורבי יהודה בן בתירא אף מעיד שהוא מבני בניהם, והתפילין שלו מהם.

(א) הִיְתָה עָלַי יְדֵהָ וַיּוֹצֵאֵנִי בְּרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת:

יחזקאל מתאר את שאירע בזמן הנבואה: "הייתה עלי יד ה'". יד מסמלת חוזק. מצודת דוד מבאר על כך: "כח חוזק הנבואה". רש"י מבאר שם: "כל יד ה' שבנבואה לשון כפייה הוא, שהייתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ". כלומר: הנביא יחזקאל מעיד על עצמו שהוא הובל בעל כורחו אל הבקעה המלאה בעצמות.

של מי היו העצמות?

**הגמרא בסנהדרין צב אומרת:** אמר רב: אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו.

ואכן כך מבארים רש"י ומצודת דוד. העצמות היו עצמות אדם משבט אפרים שיצאו ממצרים לפני הקץ, והרגום אנשי גת. (לפי דעה זו, בקעת דזרא היא בין מצרים לארץ ישראל)

(ב) וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיבוּ סָבִיבוּ וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל-פְּנֵי הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבֻשׁוֹת מְאֹד:

רוח ה' מעבירה את יחזקאל סמוך לעצמות, סביבותיהם, כדי שיראה את איכותם וכמותם, אך לא העבירו בין העצמות משום שיחזקאל היה כהן. הנביא מבחין בכך שהעצמות היו רבות מאוד ויבשות מאוד.

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי כִּן-אֲדָם הִתְחַיֵּינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַר ה' אֱלֹקִים אַתָּה יַדְעָתָ:

ה' קורא ליחזקאל 'בן אדם' (כפי שמכנה אותו פעמים נוספות), ושואל אותו: האם תחיינה העצמות הללו?! האם, לדעתך, ישנה אפשרות כזו?!

מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
חינוך חרדי

יחזקאל משיב לה': בדרך הטבע, אין מקום שהעצמות הללו תחיינה, אולם אם תרצה בכך - זה יקרה, ומי יודע מה רצונך? אתה בלבד, ולכן ה' אלוקים, 'אתה ידעת' אם העצמות הללו תחיינה.

(ד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ עַל־הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבִשּׁוֹת שְׁמָעוּ דְבַר־ה':

(ה) כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים לְעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הֲיֵה אֲנִי מִכִּיָּא בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם:

(ו) וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעֻתֶם כִּי־אֲנִי ה':

הקב"ה מצווה את יחזקאל להתנבא אודות העצמות היבשות, והוא מנבא להן שתבוא בהן רוח חיים, והרוח תפּיח בהן חיות ותגרום לעצמות להתנועע ולהתקרב אז, ואחרי שכל עצם תתקרב למקום הראוי לה, הקב"ה יתן בעצמות גידים לחבר את העצמות אז, ואז יעלה בעצמות בשר ויקרום בו עור, ותינתן בהן רוח חיים והם יחיו.

רש"י מקשה: כאן אנחנו רואים שקודם היו עצמות וגידים ואח"כ בשר ועור, ואילו בספר איוב נאמר: "עור ובשר תלבישני", ואחר כך "ובעצמות וגידים תשככני"!

אלא למה הדבר דומה? לאדם הפושט בגדיו וחוזר ולובש. מה שפשט אחרון לובש ראשון. (כך החלק האחרון ש'מת' יחזור ראשון לחיות), אבל בתחילת בריית הולד, עור ובשר תחילה ואחר כך עצמות וגידים.

(ז) וַנִּבְאֵתִי כְאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַיְהִי־קוֹל כְּהַנְּבִיאִי וְהִנֵּה־רָעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עֶצְמוֹ:

נשמע קול מהרוח ומהאוויר הנושב, ורעש מתנועת העצמות שנוגעות אז, ובזו, וקרבו כל אחת מן העצמות אל מקום חיבורן בעודן בחיים.

(ח) וּרְאִיתִי וְהִנֵּה־עֲלִיהֶם גְּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרָם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם:

יחזקאל הנביא רואה שניתנו גידים בעצמות, ובשר עלה עליהם, ומעליו קרום של עור, אך עדיין אין בהן רוח חיים.

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַנְּבִיאַ אֶל־הָרוּחַ הַנְּבִיאַ בְּן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹקִים מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאִי הָרוּחַ וּפְתִי בְּרוּגִים הָאֵלֶּה וַיְחִיו:

מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
חינוך חרדי

ה' מצווה את יחזקאל הנביא להתנבא לרוח, ולקרוא לה לבוא מארבע רוחות העולם.  
לכל מקום שהלכו נשמותיהם, משם יתקבצו וינשבו בגופות ההרוגים הללו ויחיו.

(י) וְהִנָּבְאֲתִי כְּאִשֶּׁר צִוִּינִי וְתִבּוֹאָ בָּהֶם הָרוּחַ וַיְחִיּוּ וַיַּעֲמְדוּ עַל-רַגְלֵיהֶם חֵיל גְּדוֹל מְאֹד-מְאֹד:  
המדרש משווה בין פסוק זה שבו נאמר "חיל גדול **מאד מאד**", לבין מה שנאמר על בני"י  
במצרים "וירבו ויעצמו **במאד מאד**".

**ילקוט שמעוני:** כתיב במצרים "וירבו ויעצמו במאד מאד" - מה להלן 60 ריבוא,  
אף מתים שהחיה יחזקאל 60 ריבוא, וכולם עמדו על רגליהן חוץ מאיש אחד.  
א"ל הנביא: ריבון העולמים, מה טיבו של זה האיש? א"ל בנשך נתן ותרבית לקח  
וחי, חיו לא יחיה.

(יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּנֶ-אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל-כֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵנָּה אֲמָרִים יִבְשׁוּ  
עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תְּקוּוֹתֵנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ:

ע"פ הדעה בחז"ל שחזון העצמות היבשות הוא משל, פסוק זה הוא הנמשל:

הנמשל	המשל
בית ישראל בצרותיהם	העצמות
מהצרות	יבשו עצמותינו
אין לנו כבר מה לחכות לישועה	אבדה תקוותינו
מארצות הגויים ומהגלות	והעליתי אתכם מקברותיכם
והבאתי אתכם אל אדמת ישראל	
אתן בכם רוח חיים ותשארו חיים וקיימים	ונתתי בכם רוח וחיייתם
וידעתם כי אני ה'	

בית ישראל המצויים בצרות, אומרים "יבשו עצמותנו" בצרות, "אבדה תקוותנו" – ומה  
נוחיל לתשועה עוד?!

ע"פ הדעה שחזון העצמות התרחש במציאות, אומר רש"י, שהעצמות שקמו לתחייה אמרו: אבדה תקוותינו, ולא נקום עוד בעתיד כשיחיו המתים, כי כעת כבר קמנו לתחייה. מצודת דוד מבאר שהעצמות הן של מתי הגולה שקמו ואמרו: ממילא עד שתבוא הגאולה כבר נהיה מתים ויתייבשו עצמותינו, ואם כן אבדה תקוותינו, אין לנו מה לקוות לגאולה, הואיל ואנחנו נכרתנו, ולא נזכה לראות את הגאולה, ומהי א"כ התועלת בעבורנו כשתבוא הגאולה?

(יב) לְכֹן הַנִּבֵּא וְאִמְרַתְּ אֵלֵיהֶם כֹּה־אָמַרְהוּ ה' אֱלֹקִים הַנֵּה אֲנִי פֹתַח אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וְהֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל: ס

משיב להם הקב"ה: התחייה בעצמות הבקעה, היא אות על התחייה העתידה. אתם עתידים לקום שנית בתחיית המתים. בזמן הגאולה אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם משם חיים וקיימים, אתם עמי! וכך גם אתם תזכו לראות את אור הגאולה.

(יג) וַיִּדְעַתֶּם כִּי־אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהֶעֱלוֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי:

כאשר אפתח את קברותיכם, ואעלה אתכם משם, אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי.

(יד) וְנִתְּנִי רוּחִי בְּכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל־אֲדַמַּתְכֶם וַיִּדְעַתֶּם כִּי־אֲנִי ה' דִּבְרַתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם־ה':

אתן בכם רוח חיים, ותשארו חיים וקיימים, ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם, ואז תדעו שאני ה', כאשר דיברתי כן עשיתי.

### **אברבנאל יחזקאל פרק לז:**

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת הוא להודיע לנביא שיחיו מתינו נבלתינו יקומון, ושיעשה הקדוש ברוך הוא פליאה עצומה באחרית הימים קרוב לזמן הגאולה שבני אדם שהיו כבר מתים ונשכחים מעל פני האדמה ישובו גופותיהם להתרכב ותחולו בהם נפשותיהם כאשר היו בזמן חייהם, ועשה משל בזה מתחיית העצמות היבשות שראה הנביא באותה בקעה שהיה הנמשל בה התחייה הנפלאה שתהיה בזמן קבוץ הגלויות שהיא תכלית הנפלאות והעצומה שבהם.

מדינת ישראל  
משרד החינוך  
המזכירות הפדגוגית  
חינוך חרדי

הרב ישראל מאיר לאו שליט"א מספר:

אספר לכם חוויה אישית בקשר לויכוח המופיע בגמרא אודות חזון העצמות, אם היה במציאות או רק משל. החוויה האישית מובילה אותי 77 שנים לאחור. שוחררנו כילדים ממחנות הריכוז ברגן בלזן ובוכנוולד, הגענו למחנה שיקום והבראה בצרפת. הגיעו לשם אורחים, אנחנו לא רצינו לראות אותם ולא לקבל את פניהם בתור מחאה וכעס על כך ששתקו כשהובילו את הורינו למיתה משונה. עכשיו הם באים להצטלם איתנו! ובכ"ז קיבלנו את פני האורחים בדרך שקיבלנו, עד שאחד מהמחזיקים את מחנה ההבראה הזה קם וברך אותנו בשלוש מילים: "קינדער, טייערע קינדער", ילדים, ילדים יקרים. האיש היה בעצמו ניצול שואה מאושוויץ. אשתו וילדיו נספו. והוא הקדיש את כל הונו שנשאר לו בצרפת מעסקי טקסטיל לטיפוחם של יתומי שואה, והוא בא לבקר. בשעה שהוא דיבר כולם געו איתו בבכי, ואז קם אחד הילדים, אהרן לנגסמן שמו, ואמר: תודה, לא על הביקור שלא חפצנו בו, ולא על המתנות שהבאתם לנו ולא ביקשנו. תודה על מתנה גדולה שהענקת לנו, היכולת לבכות, כי חשבתי כבר שאם אני לא צוחק שנים, וחודשים ארוכים שלא העליתי דמעה, אולי לב של אבן פועם בי במקום לב של בשר, ואין לי רגש, ואני לא בן אנוש. מי יתחתן איתי מי יקים איתי משפחה אבדה תקוותי, יבשתי. הכושר הזה לבכות עכשיו נותן לי את התקווה גם לצחוק בבוא היום ולהתנהג כבן אנוש. ואני אצטט לכם מה שלמדתי מסבא שלי בוורשא, הוא דרש ממני ללמוד זאת בע"פ. שש שנים לא פתחתי ספר, הייתי במחנות ובגיטאות, אבל פרק אחד אני זוכר בע"פ, כי הוא דרש ממני לשנן אותו, ואני כל לילה בטרם עצמתי את עיני בגטו, ביער, במחנה הריכוז, שיננתי את הפרק הזה.

הִיְתָה עָלַי יְדֵה'... וַיְנַחֲנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהָיָא מְלַאָּה עֲצָמוֹת: ... וְהָיָה רַבּוֹת מְאֹד עַל-פְּנֵי  
הַבְּקָעָה וְהָיָה יְבֻשׁוֹת מְאֹד: וַיֵּאמֶר אֵלַי בֶּן-אָדָם הֲתַחַיֶּינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה?! וְאָמַר ה'  
אלקים אֲתָה יִדְעָתָ:

ואז נופחת רוח והעצמות הללו קרבות זו אל זו עד שנוצרים גופים ושלדים שלמים, ושוב אותה שאלה: האם לעצמות הללו יש תקווה, ואמרתי שוב, ה' רק אתה, רבוש"ע, יודע.

וּתְבוֹאָ בָהֶם הָרוּחַ וַיַּחֲיוּ וַיַּעֲמְדוּ עַל-רַגְלֵיהֶם חַיִּל גָּדוֹל מְאֹד-מְאֹד: וַיֹּאמֶר אֵלֵי כֵן-אֲדָם  
הַעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל-בַּיִת יִשְׂרָאֵל הִקְפָּה, הִנֵּה אִמְרִים יִכְשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תְּקוּמָתֵנוּ  
נִגְזְרָנוּ לָנוּ:

... הִנֵּה אֲנִי פֹתַח אֶת-קַבְרֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל-  
אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל:

אהרן הניח ידו על לוח ליבו ואמר בשם כל הנערים והילדים: אנחנו העצמות היבשות.  
גם לנו היה נדמה שיכשו עצמותינו ואבדה תקוותינו. יצאנו עכשיו מגיא ההריגה ואנחנו  
בדרך אל אדמת ישראל,

אמנם, כפי שהזכרנו בראשית השיעור, ישנן דעות בחז"ל שחזון העצמות היבשות היה  
במציאות, אולם אין ספק שיש בו גם ביטוי מעשי מאוד לדור שלנו, דור של עצמות  
יבשות שבחרו בחיים, ועלו לארץ ישראל.

### **שאלות לשיח עם התלמידים:**

- האם אתם מכירים אירועים בהיסטוריה של עמ"י המסמלים תחיה של עצמות יבשות?
- האם אתם מכירים אדם בסביבתכם שנדמה היה שכבר יכשו עצמותיו מהצרות, אולם בסופו של דבר הוא הצליח לקום לתחיה?
- אילו דברי עידוד, על יסוד חזון העצמות היבשות, תוכלו לומר לעצמכם בעקבות האסונות הנוראים הפוקדים אותנו?

## דף חזרה לתלמידים:

1. מה ראה יחזקאל במראה הנבואה? (א', ב') - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
2. הסבירו: א. "היתה עלי יד ה'" - \_\_\_\_\_  
ב. "ויוציאנו ברוח ה'" - \_\_\_\_\_
3. של מי היו העצמות שראה יחזקאל בנבואתו? (א') \_\_\_\_\_
4. "והעבירני עליהם סביב סביב" (ב') – מדוע? \_\_\_\_\_
5. מה שאל ה' את יחזקאל ומהי תשובתו? (ג') - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
6. מה ניבא יחזקאל בשם ה' על העצמות הללו? (ה' – ו') - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
7. הסבירו: "הנה אני מביא בכם רוח וחייתם" - \_\_\_\_\_  
"גידים" - \_\_\_\_\_  
"וקרמתי עליכם עור" - \_\_\_\_\_
8. מהו הקול והרעש ששמע יחזקאל? (ז') – \_\_\_\_\_
9. מה אמר יחזקאל לרוח? (ט') ומה אירע בעקבות דבריו? (י') - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
10. מהו הנמשל למראה הנבואה הנ"ל? (פסוקים י"א – י"ד) - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
11. הסבירו: "כל בית ישראל המה" (י"א) – רמז ל \_\_\_\_\_
12. מהי טענת אנשי הגולה ביחס לגאולה? (י"א) - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
13. כיצד מרגיע אותם יחזקאל? (י"ב) - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_
14. הסבירו: "וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי" (י"ד) - \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_